

S.

Sal Gal., Avic., Is., Joh. Heb. Mes., Arist. Q. s. aqua, oleum, scabies et unguis. Nota quod salsa sunt dupliciter: quaedam sunt salsa naturaliter et ista quantum est de se habent virtutem penetrativam, tamen quia respuuntur a natura eo quod non attrahuntur ab ipsa sic non sunt penetrativa, sed magis constipativa et superfluitatum generativa. Alia sunt salsa artificialiter et ista sunt duplicia: quaedam enim sunt de novo salsa et de talibus est idem iudicium sicut de naturaliter salsis; alia sunt longo tempore salsa et ista semper constipant propter odiositatem ipsorum a natura. Nota etiam quod sal laxat flegmaticum, propter virtutem dissolutivam quae est in ipsis dissolvuntur humiditates flegmaticae et sic laxant, tamen colericum constipant propter siccitatem in eis existentem habent corrugare membrum. Nota etiam quod salsorum est operatio prima calefacere et secunda incidere et dividere, et operatio 3^a consumere et operatio 4^a mordicare et pungere; ratione operationis 4^{ae} habent laxare per accidens incitando virtutem laxativam. Nota etiam quod omnia salsa in exterioribus membris habent virtutem penetrativam et non in interioribus eo quod in exterioribus agunt immixta per complexionem propriam et non regulata virtute regitiva corporis; in interioribus vero non, agunt enim ut regulata a virtute corporis et non ut mixta.

Saliva Avic., Ras., Averr., Arist. Q. s. febris et siccum. Nota quod saliva generatur naturaliter ex vaporibus resolutis ab ipso stomacho ascendentibus ad caput et membra superiora; sed formaliter generatur in carne glandulosa ipsius linguae, ideo omnis saliva est alba, et est simile de saliva linguae et lacte respectu mammillae et spermatis respectu testiculorum, ideo lingua ebrii peccat et pueri propter nimiam humiditatem replentem ipsam, ex qua redditur difficile mobilis etc.

Saltus Gal. Q. s. aegritudo.

Sanitas Gal., Avic., Ras., Averr., Hali, Const., Joh. Damasc.; Arist. Q. s. aër, complexio, comestio et exercitium.

Sanies Hipp. Aph. part. VI. 18: si in ventre sanguis effundatur; VI. 36: quibuscunque sanies facta in corpore; VII. 38: quicumque epithimantur etc. Gal. Illud in quo aggregatur sanies est laudabilius eorum quae ad exteriora declinant non

ad interiora (VII° pronost. comm. 44). Humores calidi in omnibus sunt velociores saniei et frigidi tardiores (II° pron. comm. 55). Avic., Averb., Hali, Arist. Q. s. apostema, maturatio, perforatio, sanguis et hypostasis. Nota quod secundum quod vult Galenus II° de simplici medicina alteratio est triplex: una est naturalis secundum quam cibus digeritur, alia est innaturalis, secundum quam humor putrefit; tertia est mixta, secundum quam sanies laudabilis generatur, unde apparet quod generatur ab utroque calore scil. naturali et extraneo per istum modum: quando materia humoralis multum abundat et exuberat, exit a magnis venis ad parvas et ulterius ad poros et ibi existens extra locum proprium concipit calorem innaturalem et putrefit et convertitur in saniem et cum ulterius exuberat non potest regi a calore naturali; sed tunc destituitur ab eo et intercipit calorem innatum et incipit foetere et tunc fit virus et incipit ulcerare et membra corrodere et ulcera mala generare, ex quo apparet differentia inter saniem et virus.

Sanguis Hipp. Aph. VII. 16: sanguis sursum etc. 33: quicumque sanguinem vomunt etc. 44: quibuscunque convenit sanguinem auferre etc. Gal., Avic. Averb., Hali, Is., Constant., Joh. Heb. Mes., Joh. Damasc., Arist. Q. s. arteria, caro, colera, color, digestio, epar, febris, flegma, flebotomia, lac, melancholia, vena, splen et humor.

Sanguissuga Avic., Ras. Q. s. hermodactyli.

Sapiens Gal.

Sapor Gal., Avic., Averb., Is. Q. s. lingua et nutrimentum. Distinctio saporum potest haberi sic: quoniam omnis sapor causatur a calido tunc ergo vel ille calor est fortis vel debilis vel mediocris. Si primo modo, vel agit in substantia grossa et sic causat saporem amarum, vel in substantia debili et sic causat saporem acutum vel in substantia mediocri et sic causat saporem salum. Si secundo modo tunc vel agit in substantia grossa et sic causat saporem ponticum vel in substantia subtili et sic causat acetosum, vel in substantia mediocri et sic causat stypticum. Si tertio modo, vel in substantia grossa, et sic causat saporem dulcem vel in subtili et sic causat unctuosum vel in mediocri et sic causat insipidum, et sic sunt 9 sapes, quamvis communiter nisi 8, eo quod insipidum non ponit in numerum, quia non distinguitur a gustu. Alii dicunt, quod ponticum non differunt etc.

Secanabim Gal.

Sedimen Gal., Avic. Q. s. urina et hypostasis.

Sedativa doloris. Q. s. dolor.

Semen Avic., Is.

Senex Hipp. Aph. part. II. 35: senes juvenibus quandoque aegrotant, et 27: senioribus vero etc. Gal.: Natura senum est sicut lucerna ad extinguendum parata (1° af. 13): Senes magis aegrotant quam juvenes cum in corporibus sint defectiores, quorum virtus defecta in cronicis passionibus minori est causa (11° af. 39). Morbi diurni sunt semper frigidi et ideo saepe eveniunt senibus, quia eorum aetatibus magis competunt (ibi); Avic., Ras., Averr., Hali, Const., Joh. Damasc., Arist. Q. s. catarrus, diarrhoea, fames, hiems, juvenitus, regio, renes, somnus, ulcus et aetas.

Senectus Gal. Senectus nihil aliud est quam semita ad mortem (11° de compl. cap. 2); Avic., Arist. Q. s. ethica.

Sensus Gal. (bei Amand p. 294 Z. 10 v. u. verbessern: Non est rationis statt non est rectum). Avic., Ras., Is. Q. s. apoplexia, cerebrum, dolor, membrum, motus, nervus, somnus et stomachus. — Circa istam materiam quaeritur, utrum privato sensu privetur motus in eodem membro. Quod sic, quia destructo priori destruitur posterius; sensus est prior motu; probatio: quia ab ipso non convertitur subsistendi consequentia. Secundo destructo sensu in toto corpore destruitur motus, ergo destructo sensu in aliqua parte corporis destruitur motus in ea, quoniam simile est de toto et de parte. Item ad motum plura exiguntur quam ad sensum ergo motus facilius destruitur quam sensus, ergo destructo sensu destruitur motus. Oppositum quia quod non impedit debilius non impedit fortius, sed sentire est debilius quam moveri, ergo etc. Ad hoc dico, quod sensus et motus est duplex causa efficiens: una principalis quae est virtus animata procedens a cerebro, alia est instrumentalis et ista est triplex: una est corporalis sicut nervus qui est instrumentum sensus, et lacertus qui est instrumentum motus; alia est magis spiritualis, sicut virtus infix a nervo et lacerto; alia est partim corporalis et partim spiritualis, sicut spiritus missus a cerebro deferens virtutem nervo et lacerto. Item sciendum quod motus est triplex: quidam est voluntarius, qui fit mediante lacerto, alius est naturalis qui fit mediante villo, sicut attractio, expulsio. Alius est compositus, sicut motus hanelitus et appetitus

stomachi, unde quaestio quaerit de motu voluntario, quoniam constat quod alii motus reperiuntur in plantis, quae tamen privantur sensu. Sciendum etiam quod quia motus voluntarius fit mediante lacerto qui componitur ex carne et nervo, sensus autem solum fit per nervum, quod ad motum plura exiguntur quam ad sensum. — Secundo sciendum, quod motus et sensus aut fiunt per eundem nervum aut diversos. Si per diversos nervos, tunc possibile est sensum privari manente motu nisi nocumentum in nervo esset magnum, quia tunc laederetur nervus in sua radice et sic tam motus quam sensus destruerentur. Si vero fiat per eundem nervum; tunc sensu omni ablato necessario auferretur motus. Et dico notabiliter, quod omnino auferatur sensus, quia possibile est sensum in parte auferri, non tamen propter hoc auferatur motus, sicut patet in ethicis, in quibus in parte auferatur sensus et non motus, et ratio hujus est, quia sensus non auferatur omnino nisi per privationem virtutis aut propter impotentiam instrumenti, modo ita est quod sentire quoddam pati est et movere et agere, virtus pauca sufficit ad patiendum, quae ad agendum non sufficeret, et propter hoc si non sentit nervus propter privationem virtutis necessarium est ipsum non moveri, non tamen e contrario, nisi fuerit passio magna, quia si virtus omnino auferatur, utrumque destrueretur. Item sicut visum est motus fit mediante lacerto, sensus mediante nervo, modo possibile est quod fiat laesio in carne, quae est pars lacerti, et sic destruetur motus et tamen nervus erit sanus et fiet sensus. Per hoc potest responderi ad objecta. — Secundo dubitatur utrum sit possibile motum et sensum auferre a membro et quod membrum sit sanum. Dico quod sic per colligantiam unius membri cum alio, unde unum membrum compatitur alteri quadrupliciter: uno modo quia est radix et fundamentum omnium membrorum et sic omnia membra compatiuntur cordi et cor etiam omnibus; alio modo quia omne membrum situatur juxta aliud et sic orificium stomachi compatitur membris pectoralibus; alio modo quia ex eisdem partibus componitur, et sic labium compatitur stomacho, alio modo quia unum mittit alteri et sic cerebrum compatitur nervo quia immittit sibi scilicet spiritum, et stomacho, quia stomachus mittit cerebro suas superfluitates, ideo quando fit opilatio in nervo non potest transire spiritus et per consequens non fit sensus et motus, licet membrum sit in se sanum etc.

Sensibile Gal., Avic. Q. s. pulmo et spiritus.

Sepum Averr., Arist. Q. s. pinguedo et zirbus.

Septima dies Gal.

Sexta dies Gal. Q. s. crisis et mors.

Serum Gal. Quod vero ex caseis coagulatum est serum est et sufficienter educit ventrem (libro de euchymia et caco-chymia), et ibidem dicit, quomodo omnis caseus antiquus est grossior humorum et caco-chymus. Ras., Is., Const., Arist., Joh. Heb. Mes. Q. s. lac.

Sibilus Avic. Q. s. basilicus.

Siccitas Gal., Avic., Is. Q. s. humor, macies, senex, spasmus et vigilia.

Signum Hipp. III° pron. can. 32: nec aliqua desperatio te perturbet etc.; Gal. Signatio quae est in aliquo dierum crisis est magis certa et magis credenda, quam ea quae est in aliquo aliorum dierum (II° pron. comm. 52). Accidentia quibus fit crisis nominantur signa, sed signationes non est possibile ut nominentur (III° pron. comm. 38); Avic., Ras., Averr., Hali. Q. s. accidens, crisis et mors. Nota quod signorum quaedam sunt signa tantum ut parafrasis, manuum mobilitas et cum in febribus acutis et ista de se neque bonum neque malum significant sed cum bonis signis significant bonum, cum malis malum. Alia sunt signa, quae sunt signa et causae, ut est fluxus narium, menstruum, emorroidarum, ventris et vomitus et talia, et quia omne signum sumitur aut ex parte rei signantis aut rei significatae aut in comparatione signi ad rem signatam: si primo modo, tunc sunt duo signa: unum sumptum a substantialiter inhaerentibus et dicuntur substantialia inhaerentia, quae immediate membra consimilia perficiunt, ut sunt quattuor primae qualitates vel membra officialia ut sunt figura, magnitudo, numerus et positio; aliud est sumptum ab accidentaliter inhaerentibus, et ista sunt duplicia: quaedam sumuntur ab effectibus, sicut sunt signa sumpta a malicia et bonitate operationum virtutum principalium, sicut a bonitate digestivae, appetitivae etc.; alia sumuntur a casibus, sicut sunt signa sumpta ab effectibus medicinantibus (wohl Schreibfehler für mediantibus) membris in suis operationibus in consimilibus et officialibus ut a deformitate etc. Si vero sumantur secundo modo tunc quaedam sunt signa sana, quaedam aegra, quaedam neutra. Si tertio modo, tunc quaedam sunt signa rememorativa, quae rem praeteritam signant, quaedam

sunt demonstrativa, quae rem praesentem significant, quaedam pronostica, quae rem futuram signant, unde signum rememorativum solum confert medico eo quod rem quam non vidit dixit per cognitionem signorum et tunc extollitur multum et praesumitur de ipso quod [Lücke im Manuscript, wahrscheinlich durch evenit zu ergänzen] Sed signum demonstrativum solum confert infirmo, sed pronosticum medico, et infirmo confert, quia facit infirmum et assistentes praeparare, et medico etiam confert, quia cum evenerint quae praedixit ex eo multum laudatur. Sciendum etiam, quod signorum quaedam signant essentiam aegritudinis, ut velocitas pulsus signat febrem, quaedam locum aegritudinis, ut pulsus serrinus signat apostema in membro nervoso. Item signorum quaedam sunt a natura, quaedam a voluntate, quaedam ab utroque. Quae sunt a natura, quaedam sunt naturaliter ut singultus, quaedam accidentaliter ut tremor; quaedam sunt a voluntate, ut revolutio de latere in latus; quae ab utroque, dupliciter, quia vel natura dominatur super voluntatem ut in tussi aut voluntas supra naturam ut in actu mingendi et egerendi. Nota etiam, quod signum diffinitur sic: signum est quod se offert sensui et aliquid repraesentat intellectui. Aliter potest diffiniri sic: signum est causae vestigium et dispositionum ejus. In hoc quod dicit „vestigium“ signat signum rememorativum; in hoc quod dicit „et dispositionum ejus“ innuit signa demonstrativa et pronostica etc.

Synocha Gal., Avic., Averr., Is. Q. s. flebotomia.

Syncopis Gal. Syncopis accidit in prima minutione cum subito evenerit ei qui non consuevit (in acutis II^a part. cap. 20); Avic., Ras., Averr., Is., Serap. Q. s. dolor, flebotomia, stomachus et vigilia. Nota quod causae syncopis universaliter sunt tres: una est inanitio multa; 2^a est multa repletio; 3^a est membrorum colligatio. Multa inanitio est duplex causa: aut propter multitudinem evacuationis in qua multum de calore et spiritu evacuatur, quare dubitatur virtus et fit syncopis i. e. defectio cordis aut propter mutationem subitam quando aliquid mutatur subito ad non consueta, stupefit natura eo quod calor et spiritus refugiunt ad cor et fit syncopis, sicut accidit in flebotomia. Multa repletio est causa syncopis calorem et spiritum suffocando, sicut parvus ignis suffocatur per appositionem multorum lignorum, est etiam causa motus [vielleicht auch metus = der Furcht zu lesen] opilando, ideo spiritus non habent trans-

itum et refugiunt ad cor et fit syncopis. Ex colligantia etiam fit syncopis sicut in debilitate stomachi ex quacunque causa proveniat, etiam matricis, quoniam cor istis duobus membris eo quod multum sensibilia sunt, multum compatitur. Ex quibus apparet quod habentes corpora rara citius syncopizant, quoniam in eis fit major resolutio, etiam in tempore et regione calidis propter eandem causam.

Singulare Gal.

Singultus Hipp. Aph. IV. 2: sanguine fluente; VI. 33: sicut spasmus ex plenitudine et VII. 36: si super purgato se mori singultus etc.: Gal., Avic., Ras., Is., Const., Serap., Arist.

Simile Gal., Avic., Averr., Is. Q. s. appetitus et nutrimentum. Nota quod similitudo est rerum differentium eadem qualitas, ex quo apparet: similitudo est respectus fundatus in forma accidentali sicut identitas in forma substantiali, ideo haec similitudo est duplex: una in forma, alia in effectu, unde illa, quae habent eandem formam accidentalem dicuntur similia in forma, et talis forma potest esse eadem multipliciter: uno modo per participationem et sic gradus ejusdem formae sunt similes, quia eandem formam participant licet secundum magis et minus. Et illa quae sunt similia unum bene agit in aliud, vel participant aequaliter formam illam, et quae sunt similia unum non agit in aliud, ut si duas aquas tepidas vel frigidissimas aut calidissimas conjungis non fit aquarum corruptio, vel sunt eadem per unionem, ita quod tota illa forma est una, et quae sunt similia unum per se non agit in reliquum sed bene agit per accidens, sicut magnum lumen per accidens corrumpit minus lumen et major motus minorem sic quod operatio minoris est imperceptibilis, et tota operatio attribuitur majori formae; quae etiam sunt similia in forma possunt esse contraria in effectu et e contrario et ut sic unum bene agit in aliud. — Nota etiam quod actio est duplex: una quae proficit, et tali actione bene agunt similia ad invicem; alia est actio quae corrumpit et tali actione similia non agunt. Ex quibus apparet ex quibus similibus fit conservatio, ex quibus contrariis reductio.

Simplex Gal. Q. s. nutrimentum.

Syrupus Avic.

Sitis Hipp. Aph. IV. 12: quicunque in farmaciis non sitiunt etc.; Gal., Avic., Ras., Averr., Isaac, Constant., Serap. Q. s. allium, aqua, colerica passio et piscis.

Soda Avic.

Sol Gal., Avic., Averr., Is., Const., Serap., Arist.

Q. s. aestas et luna.

Solatrum Gal.

Solutiva medicina Gal.

Solutio continui Avic., Averr. Q. s. dolor, fractura, pus et ulcus.

Sonitus Avic., Averr.

Somnus Hipp. Aph. IV. 1 in quo morbo somnus etc. et 2: somnus et vigilia etc.; II° pronost. canon 5: somnus naturalis etc.; Gal., Avic., Ras., Averr., Is., Joh. Heb. Mes.; Arist. Q. s. calidum, digestio dormitio, humiditas, lactuca, opium, sitis, sudor et spandatio. Ex dictis satis apparet, quid est somnus et quomodo diversimode ab actoribus diffinitur secundum eorum considerationes diversas. Sed nunc de ejus divisione videndum est, unde somnus quidam est naturalis, alius innaturalis, et utrumque istorum membrorum dicitur sic naturale vel innaturale propter causas diversas: una est causa faciens somnum, alia est hora somni, alia figura dormiendi, alia est excessus aut diminutio ipsius somni est, unde causa somni naturalis est quies organorum sensuum exteriorum ab operationibus propriis propter retractionem caloris et spiritus ad ulteriora, et quare ista organa virtutum sensitivarum fatigantur in sua actione aliarum virtutum sicut vitalis et nutritivae, non causa est, quia virtus animalis existens in eis movet organum contra naturam propriam, quoniam motus ejus est ad omnem differentiam positionis, aliae autem non movent ita, ideo haec virtus fatigatur in sua actione, aliae non; causa vero innaturalis somni est immobilitatio virtutum exteriorum sensitivarum propter opilationem nervorum aut impotentiam ipsorum prohibentium spirituum penetrationem sicut est somnus ebriorum et crapulatorum aut fatigatorum. Hora vero somni naturalis est de nocte ex eo quod spiritus retrahunt se ad interiora propter privationem lucis in aëre, quoniam ideo quia spiritus habent convenientiam applausivam ipsi aëri ideo de die et hora vigiliarum exeunt ad exteriora ipso aëre illuminato, et tunc sensus non quiescunt sed exercent suas operationes mediante spiritu et ideo tunc non est hora dormiendi nisi consuetudo fuerit in contrarium, quoniam ista est conservanda, tamen somnus non debet prolongari tunc. Figura vero dormiendi naturalis est super latus non super cer-

vicem; et primo super latus dextrum, quoniam tunc fit melior descensus cibi ad fundum stomachi, deinde super latus sinistrum, quoniam tunc fit melior digestio cibi; excessus vero facit ipsum innaturalem, quoniam cum somni operationes sint calefacere, superflua expellere, digerere et membra interiora confortare, quando superfluit, facit totum contrarium, remollit nervos et omnia membra humectat, infrigidat et opilat. Si quaeratur utrum virtutes naturales incendantur in somno, dico, quod digestiva et retentiva fortificantur in somno, sed attractiva et expulsiva non saltim in secunda digestionem, et ratio est, quia digestiva et retentiva sunt mere naturales, sed attractiva et expulsiva sunt partim naturales et partim animales, et quia animales ligantur in somno, ideo istae duae virtutes ligantur in somno aliae non. Si dicatur: istud non valet, quia motus hanelitus est partim a virtute naturali et partim a virtute animali et tamen non ligatur in somno, ut patet, ergo dico sicut prius, tamen sciendum quod in hanelitu dominatur virtus naturalis super animale, sed in expulsiva et attractiva dominatur virtus animalis super naturalem, quoniam appetitus non fit nisi praecedat sensus aggravationis superfluitatum, ideo quia in istis naturalis regulatur per animale, animalis dominium habet, ideo cessantur in somno; sic autem non est de hanelitu quamquam sit compositus ex animali et naturali. Si quaeratur quare ergo in pueris virtus expulsiva non cessat ab operatione sua in somno etiam in ebriis et decrepitis, dico quod hoc est propter debilitatem virtutis sensibilis super naturalem, virtus enim naturalis est fortior in eis quam sensibilis; etiam accedit propter remolitionem membrorum urinae quae non possunt continere ipsam, ideo indigent debili movente seu stimulante, et quia in pueris et ebriis est somnus profundus non ita de facili excitantur eo quod stimulans est debile. In decrepitis vero accedit propter debilitatem virtutis contentivae multam laesionem non valentis sustinere a stimulante, etiam in ipsis est urina aquosa paucae digestionis, quae cito penetrat. Notandum ultimo, quod ipsius somni est duplex finis: unus intrinsecus et est reparatio virtutum animalium quae operantur mediante organo; alter est extrinsecus et est digestionis perfectio. Utrum vero somnus sit passio cerebri vel ipsius cordis non tractatur ad praesens; sed credo quod opinio medicorum est manifestior in proposito quam philosophi; quae autem sit veracior, videbitur in quaestionibus.

Somniferum Gal.

Somnium Avic., Ras., Arist. Q. s. imaginatio. Nota quod somnium est apparitio fantastica in simpliciter dormiente et provenit a duplici causa: scil. intrinseca et extrinseca. Si a causa extrinseca, dupliciter: quia vel a causa particulari vel a causa universali; a particulari, ut quando aliquis locutus est cum aliquo de aliqua re et istud plurimum est falsum. Si a causa universali, ut puta ab influentia corporum coelestium, tale ut plurimum est verum in se vel in suo simili, verbi gratia: apparitio casus dentis in somno signat ut plurimum mortem amici dilecti etiam remoti vel ab eo distantis, et istud non provenit nisi ab influentia superiori. Si vero proveniat a causa intrinseca sicut a dominio alicujus humorum, tunc tale ut plurimum est verum, et sic loquitur Avicenna in prima auctoritate [lautend: Plurimum visionis in somniis rerum citrinarum calidarum signat dominium colerae et somnia permutata significant caliditatem et siccitatem et somnia terribilia, et ista quorum non recordatur homo, significant frigiditatem et humiditatem secundum plurimum l. III f. 1 cap. de signis cerebri sumptis ab operationibus animalibus]. Nota etiam quod homines habentes corruptam vel malam imaginationem sunt falsorum somniorum sicut sunt melancholici.

Sophista Gal.

Subtile Gal. Q. s. aër et spiritus.

Succus Gal.

Sudor Hipp. Aph. IV. 28: sudores si cooperiunt etc. 29: frigidi sudores etc. 30: sudor multus etc. 43: febricitanti sudor proveniens etc.; V. 70: quibus coria circumtenduntur; VII. 3: in sudore rigor. I^o pron. canon 9: sudor bonus et laudabilis; Gal., Avic., Ras., Averr., Is., Const., Arist. Q. s. mors, rigor et somnus. Ex dictis satis apparet, quae et quot sunt causae sudoris et quae ejus significationes. Sed restat inquirere, cujus sit superfluitas: utrum 3^{ae} vel 2^{ae} digestionis. Ad quod dico quod sudor potest accipi materialiter et sic est superfluitas secundae digestionis i. e. materia ex qua fit sudor est superfluitas humorum; quod patet quia aliquando sudoris color est rubeus, aliquando citrinus et sic de aliis, ita quod attestatur humoribus 2^{ae} digestionis; alio modo potest accipi formaliter et complete, et sic est superfluitas 3^{ae} digestionis i. e. generatur complete in membris, ubi est 3^a digestio et est simile de rore, pluvia generatis in aëre, licet eorum materia et sit ex

contra. Sed quomodo in somno multiplicatur sudor cum sudoris motus sit ab interioribus ad exteriora et somnus est motus contrarius? Dico quod licet in principio somni fiat retractio caloris ad intra, tamen in fine movetur ad exteriora et cum ipso multi vapores generati ad interiora propter digestionem, sicut accidit recte, quando discooperitur potus prius coopertus plenus aquae ferventis quod multi fumi vaporosi elewantur, ideo ex illis fumis vaporosis generatur sudor etc.

Suffocatio Hipp. Aph. VII. 51 et ultimus: si a febre habito tumore non existente etc.; Avic. Q. s. hanelitus.

Superfluitas Gal. Signatio super omnes aegritudines siccas est retentio superfluitatum et prohibitio earum ad exitum (II° regim. acut. comm. 20); Avic., Ras., Serap., Arist. Q. s. complexio, exercitium, medicina, membrum, nutrimentum, sanitas, senex, sperma, stomachus et vigilia. Nota quod superfluitas est illud quod non habet proprietatem ut restauret deperditum nec convertatur ad substantiam corporis nostri. — Et nota quod quaedam est superfluitas radicalis, alia est cibalis. Radicalis est illa quae provenit ex impuritate vel abundantia primi spermatis sicut sanguinis menstrui. Illa quae provenit ex impuritate facit lapsum aegritudinalem in complexionem sicut lepram, podagram, variolas et similia. Quae vero est ex abundantia facit lapsum aegritudinalem in compositionem sicut sunt monstra ex abundantia vel magnitudine membrorum. Superfluitas cibalis tripliciter distingui potest: uno modo a suo fine, 2° a digestionem, 3° ex parte membri. Primo modo distinguitur a suo fine, quoniam quaedam est superfluitas quae ordinatur a natura propter conservationem et sic sperma est superfluitas, est enim propter conservationem individui in sua specie aeternaliter, alia est propter decorem et sic sunt pili in barba et capilli in capite. Alia est propter defensionem et captionem et sic ungues sunt in animalibus. Alio modo distinguitur penes digestionem, et quia tres sunt digestionem, superfluitas 1^{ae} digestionis est grossa quae per intestina evacuat et est secessus; superfluitas 2^{ae}, quae est in epate, est aquositas humorum quae per urinales vias evacuat, sed 3^{ae} digestionis superfluitas quae est in membris est triplex secundum quod tres humiditates etiam in membris generantur. Prima humiditas est ros, cuius superfluitas est sudor, unde natura convertit illam superfluitatem in vaporem et tunc ille vapor est multum humidus et sic convertitur in sudorem

vel est multum siccus et subtilis et sic resolvitur insensibiliter, vel est multum terrestris et grossus et sic facit scabiem, pruritus et similia; vel ille vapor est mediocris inter humidum et siccum et sic est materia pilorum. Secunda humiditas est cambium, cujus superfluitas est hypostasis, quae cum urina exit. Tertia humiditas est gluten cujus superfluitas est sperma et non peccat in quali sed in quanto secundum quosdam. Tertio modo possunt distingui penes membra, unde tria sunt membra principalia habentia emunctoria propria quibus suas superfluitates expellunt sicut subassellae cordi, inguina epati, nares cerebro, per quae expellit superfluitatem flegmaticam et oculi, per quos expellit superfluitatem melancholicam et aures per quas expellit superfluitatem colericam et testiculi habent virgam per quam expellunt superfluitatem spermaticam. Nota etiam quod finis communis omnium superfluitatum est depuratio nutrimenti.

Supercilium Ras., Arist.

Surditas Hipp. IV. 19: quibus felle egestionem etc.; Avic., Ras., Const., Serap., Arist. Q. s. juniperus.

Scabies Avic., Ras., Constant.

Scamonea Gal., Avic.

Screatus Gal.

Sciatica Hipp. Aph. VI. 5: quibuscunque a sciatica etc.; Avic. Q. s. podagra.

Scientia Gal.

Scorpio Avic., Ras., Constant. Q. s. sputum et venenum.

Scrophulae Avic., Averb., Const., Serap.

Spandidatio Gal.

Spasmus Hipp. Aph. II. 24: febrem in spasmo; IV. 10: elleborus periculosus etc.; V. 1: spasmus ex elleboro; 44: a spasmo et tetano; pronost. III canon 1: pueris in acuta febre spasmus etc. Gal., Avic., Constant., Averb., Joh. Heb. Mes.; Serap., Arist. Q. s. epilepsia, jectigatio, palpebra, quartana, rigor et singultus.

Spatula Avic.

Splen Hipp. Aph. VI. 37: quicumque splenetici; Gal., Avic., Ras., Averb., Arist. Q. s. durum, flebotomia, melancholia, quartana et hydropisis.

Sperma Gal., Avic., Averb., Hali, Const., Arist. Q. s. coitus, delectatio, gemini, masculus, mulier, ovum, pollutio, ruptura, spiritus, sterilis et testiculus.

Speculatio Gal.

Spiritus Gal., Avic., Averr., Hali, Is., Const. Vergl. Amand p. XXXIX (statt appositio verbessere apoplexia), wo der Anfang der allgem. Betrachtung gegeben ist; dann heisst es weiter: et sic spiritus dicitur instrumentum animae, quia cum ipso in diversis partibus corporis diversas operationes efficit et sic accipitur hic spiritus cujus diffinitio habetur in libro de differentia spiritus et animae, quod spiritus est corpus subtile uniens animam cum corpore, cujus necessitas fuit duplex: una ad unendum corpus cum anima, quoniam spiritus est vere medium inter utram, est enim subtilior corpore et grossior anima. Secundo fuit necessarius, ut esset instrumentum animae ad diversas operationes in corpore exercendas quoniam ipsi sunt virtutum declaratores. Secundo videndum est de ejus divisione: unde spiritus est duplex: unus radicalis qui descenditur a primis parentibus cum spermate et iste generatur ex subtiliori parte spermatis sicut membra generantur ex grossiori; alius est spiritus fluens, qui generatur ex subtiliori parte sanguinis sicut ex grossiori generantur membra non radicalia vel deperdita restaurantur. Et uterque istorum est triplex: quidam est vitalis qui procedit a corde, alius animalis qui procedit a cerebro, alius naturalis qui procedit ab epate. Notandum 3° quod spiritus radicalis dicitur radicalis ex eo quod non generatur ab eo quod fluit sicut sunt partes nutrimenti subtiliores ex quibus generatur spiritus fluens, quo ideo dicitur fluens, sed quia generatur ex eo quod non fluit nec refluit sicut ex spermate, quoniam omnis spiritus tam radicalis quam fluens dicitur influere virtutem membri, quoniam omnis spiritus delator est virtutum et ab hac influentia omnis dicitur fluens. Ulterius notandum quod spiritus radicalis comparatur ad fluentem sicut materia ad formam et potentia ad actum, quoniam spiritus fluens a corde est principium operationum ut forma, non quidem perficiens sed ut actus scil. respectu operationum, quoniam forma comparata ad operationem id est ut ab eo procedat operatio dicitur actus, quae operationes eliciuntur ab ipso spiritu radicali, ut a potentia. Ulterius sciendum quod spiritus dicitur substantia corporea composita licet sit medium inter corpus et animam non tamen secundum participationem, sed est medium secundum dispositionem. Si dicatur contra, quia spiritus dicitur nutriri ex aëre modo nullum compositum nutritur ex simplici, dico: quod aliquid dicitur nutrire

dupliciter: uno modo proprie et illud est quod convertitur in substantiam nutriti et isto modo spiritus non nutritur ex aëre; alio modo large et sic omne istud quod conservat aliquid dicitur nutrire illud sicut nutrix puerum et sic spiritus aëre nutritur scil. in spiritu, scil. quia cum sit corpus subtile ne superfluo calore corporis incendatur. Dubitatur contra dicta: dictum est quod spiritus est necessarius ut fiat per ipsum unio animae cum corpore; contra: quia perfectio per se unitur suo perfectibili, sed anima est perfectio corporis, ergo non est quaerenda causa quare ex anima et corpore fiat unum per se nisi quia unum est in potentia et reliquum in actu, sed hoc est sine spiritu, ergo etc.; iterum complexio est sufficiens medium ad unionem animae cum corpore, quoniam nobiliori complexioni debetur nobilior anima, ergo spiritus frustra ponuntur. Ad hujus evidentiam sciendum, quod anima comparatur ad corpus tripliciter: uno modo sicut forma ad materiam; 2° modo sicut perfectio ad perfectibile, 3° modo sicut motor ad mobile. Secundo sciendum quod medium est triplex: scil. secundum situm et secundum participationem et secundum dispositionem. Medium secundum participationem est duplex: unum privativum quod neutrum extremorum participat et istud est duplex, quia vel participat neutrum extremorum secundum veritatem vel secundum similitudinem, et isto ultimo modo spiritus est medium inter corpus et animam, quia cum utroque habet similitudinem quandam. Aliud est medium positivum quod conficitur ex utrisque extremis sicut medii calores ex extremis, et isto modo spiritus non est medium inter corpus et animam. Medium secundum dispositionem est duplex: quoddam est corporeum, et sic spiritus est medium inter corpus et animam, aliud est incorporeum, et sic complexio est medium inter corpus et animam, et utrumque tam spiritus quam complexio est instrumentum animae, ut anima est actus vel motor et est medium seu dispositio, ut anima dicitur perfectio; tamen differenter utrumque est instrumentum animae, quia spiritus est instrumentum immediatum respectu complexionis et mediatum respectu virtutis, unde ista se habent per ordinem in comparatione ad operationem: virtus, spiritus, complexio et membrum; primo enim est virtus, deinde spiritus, deinde complexio, deinde membrum. Per hoc patet ad objecta: quia perfectio non unitur suo perfectibili nisi dispositi et forma potentiae nisi dispositae, modo disponuntur per spiritus et com-

plexionem licet indifferenter sicut dictum est et ista dicuntur instrumenta animae prout ipsa est motor et corpus mobile, et dicuntur dispositio ut ipsa est perfectio et forma, et corpus est potentia et perfectibile. — Deinde dubitatur, utrum spiritus vitalis et naturalis insint plantis et animalibus non habentibus cor et epar, et utrum animalibus insint non habentibus cerebrum. Et dico ad omnia ista quod in istis non est spiritus univoce ut in animalibus perfectis sed analogice et secundum proportionem, sicut nec et cor aut cerebrum inest ipsis, sed aliquid proportionale; propter eorum enim imperfectionem habent operationes imperfectas et ideo natura non ordinavit in ipsis spiritus, sed aliquid proportionale ipsis, mediante quo suas operationes exercent. Si quaeratur quomodo isti spiritus differunt, dico quod omnes spiritus sunt idem materialiter et radicaliter quia omnes generantur ex spiritu vitali, sed formaliter differunt i. e. per diversas operationes quas exercent secundum diversitatem organorum in quibus manifestantur operationes ipsorum. Sed quomodo spiritus animalis generatur ex vitali eo quod spiritus animalis est subtilior vitali et tamen in corde est caliditas major quam in cerebro? Ad quod dico quod subtile uno modo est idem quod rarum et sic distinguitur contra compactum et isto modo est illud quod subtile generatur a calido fortiori et sic spiritus vitalis est subtilior animali. Alio modo subtile est idem quod pervium vel diafanum, et sic distinguitur contra opacum, et sic spiritus animalis est subtilior vitali spiritu, et illud quod est sic subtile non oportet quod fiat a forti calido sed temperato, et tale calidum reperitur in cerebro, immo tale depuratum quandoque fit a frigido sicut apparet in crystallo. Spiritus vero naturalis est materialior spiritu vitali, et talis fit per ingrossationem et ulteriorem digestionem quoniam caliditas epatis est magis humida et minus calida caliditate cordis et a tali procedit melior digestio. Et sic patet quomodo sit dicendum de spiritu animali, licet Avicenna videatur imaginari quod transitus ejus per rete mirabile habeat spiritus subtiliare, quem modum non possum bene intelligere. Nota etiam etc. Schluss bei Amand p. XL.

Spissum Gal., Arist.

Spuma Hipp. Aph. II. 38: quibuscunque spuma; Gal., Arist.

Sputum Hipp. Aph. IV. 35: excreationes in febris; II°

pronost. canon 27: sputum utile est in omni aegritudine etc. 31: sputum subsanguineum etc.; Gal., Avic., Ras., Averr., Const. Q. s. crocus, pleuresis et ptisis.

Squinancia Hipp. Aph. V. 8: quicunque quidem squinantiam effugerint etc.; VI. 31: a squinante habito; VIII. 41: a squinante habito tumor etc.; III° pronost. canon 12: squinantia pessima; Gal., Avic., Ras., Constant.

Status Hipp. Aph. I. 9: contemplari oportet; 4: quibus continuus est status etc.; Gal. Non est possibile uti evacuatione venarum nec dare cibum in hora status aegritudinum et inflammationis earum; Avic., Ras., Const. Q. s. crisis, dieta, hora, principium aegritudinis et tertiana.

Stranguria Hipp. Aph. VI. 38: quicunque ex stranguria; VII. 40: stranguriam et dysuriam; Gal., Constant. Q. s. vesica et urina.

Stella Gal., Avic., Is., Averr., Joh. Damasc., Arist. Q. s. sol.

Stercus Hipp. II° pronost. canon 16: stercoris egestio, IV° canon 7—9 de eadem materia; Gal.: Vapores et venti inflativi et fumus qui elevatur a stercore quando veniunt ad latus infirmum faciunt in ipso dolorem et ideo concludit in fine commenti, quod ventre constipato ptisana non debet dari (II° reg. acut. comm. 34); Avic., Ras., Averr. Q. s. sanguis.

Sterilis Gal., Avic., Arist.

Sternutatio Hipp. Aph. VI. 2: a singultu habito sternutatio; VII. 42: sternutatio fit a capite etc. et canon 2 pronost. IIⁱ: sternutatio sine rheumate etc.; Gal., Avic., Averr., Const., Arist. Q. s. nares, singultus, tussis. Nota quod sternutatio in febre ex apostemate veniens mala est quia materia apostematis imbibita est in cerebro et per motum sternutationis non potest expelli, immo magis attrahitur ad locum et tamen est utilis in singultu de repletionem et in suffocatione matricis eo quod in sternutatione fit motus cerebri quo moto moventur nervosa et sic in singultu stomachus moveatur ad expellendum repletionem ejus juvatur per motum sternutationis similiter etiam matrix.

Stypticum Gal., Avic., Is., Joh. Heb. Mes. Q. s. ponticum.

Stoliditas Avic.

Stomachus Gal. Quando stomachus fuerit servans sanitatem suam laeditur omnibus amaris et asperis et delectatur

in rebus dulcibus tantum (III° regim. acut. comm. 12); Avic., Ras., Averr., Is., Constant. Q. s. appetitus, absinthium, aqua, cibus, corallus, chylus, digestio, fames, frigidum, intestinum, nutrimentum, os stomachi, syncopis, singultus, venter, vinum et yerapiera. — Potest quaeri si stomachus nutriatur ex chylo. Ad quod dico, quod duplex est nutritio: una proprie dicta et non est aliud quam restauratio ejus quod deperditur ex humido radicali per actionem caloris naturalis in ipsum et illud quod sic nutrit oportet quod transiverit per tres digestionem et sit humiditas effecta, et loquendo de tali nutritione constat quod chylus non nutrit stomachum. Alia est nutritio large dicta quae non est aliud nisi quaedam refocillatio seu delectatio et isto modo stomachus nutritur chylo, quia chylus facit cessare appetitum, quia appetitus est indigentia frigidi et sicci, ideo humiditas chyli superveniens aufert appetitum sicut aqua frigida modica projecta aufert motum aquae ferventis.

Stupefaciens Gal. Medicinae quae fiunt ex opio, jusquiamo et mandragora non remonent dolorem qui fit in pleuresi, verum ipsi non faciunt aliud nisi quod stupefaciunt sensum (II° regim. acut. comm. 31); Avic., Serap. Q. s. dolor.

Stupor Hipp. Aph. V. 24: in articulis tumores etc.; Avic., Constant. Q. s. frigidum.

T.

Tactus Gal., Avic., Averr., Hali, Const., Arist. Q. s. delectatio.

Taciturnitas Gal.

Tempus Hipp. Aph. III. 1 mutationes temporum; 2: in temporibus quando eadem dies, V. 3: immoderatis temporibus etc.; Gal. Tempus est ratio procedens ex cursu solis et ex mutatione elementorum per numerum et oppositionem planetarum et signorum (libro de spermate); Avic., Averr., Const. — Nota quod in medicina tempus dicitur de duobus, scil. de temporibus aegritudinis et de temporibus anni. Unde tempora aegritudinis tripliciter distinguuntur, uno modo a parte accidentium et symptomatum, unde quando primo apparent accidentia dicitur principium aegritudinis, quando augmentantur dicitur augmentum aegritudinis, quando vero figuntur et fiunt fortissima dicitur status, quando vero minorantur fit declinatio. Secundo distinguuntur